

לבטא, כנ"ל, עולה הפסוק "כבד פה וכבד לשון" בגימטריא במילוי אותיות כמנין אותיות "דטנל"ת וזסשר"צ", והוא פלא והפלא.

וכך הוא חשבון הדברים: כבד [כפ, בית, דלת], פה [פי, הי], וכבד [ויו כפ, בית, דלת] לשון [למד, שין, ויו, נון] מספרו ב' אלפים תקפ"א, והוא ממש כמנין דטנל"ת [דלת, טת, למד, נון, תאון], וזסשרצ [זין, סמך, שין, רש, צדי], שגם כן עולה מנינו ב' אלפים תקפ"א. וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

הוצר החכמה

סימן מח

בענין אם כובד פיו ולשונו של משה רבינו סר ממנו

שמות (ד' י'): "ויאמר משה אל ה', בי אדוני, לא איש דברים אנכי, גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך, כי כבד פה וכבד לשון אנכי".
ופירש רש"י ז"ל: "כבד פה בכבדות אני מדבר, ובלשון לעז בלב"ו". [ותרגום בלב"ו הוא מגמגם, עיין בדברינו בסימנים לעיל].

וכתב רבינו בחיי ז"ל שמות (ד' י"ד): "ויחר אף ה' במשה, כל מקום שכתוב בהקב"ה חרון אף עושה רושם, וכאן עשה בו רושם, והוא מה שדרשו רז"ל שאבדה ממנו הכהונה, וזהו שאמר הלא אהרן אחיך הלוי כלומר מזומן תחתך לכהונה. ועוד דרשו בזה שעשה רושם שלא נתרפא לעולם, והיה אפשר שיעשה לו כבוד שירפאו כשם שעשה לו כבוד בקרון עור פניו, וזהו הרושם שלא רפאהו, וכן דרשו הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא, ואתה לעולם לא תתרפא".

ומבואר באר היטב בדברי רבינו בחיי ז"ל שענין זה שהיה משה רבינו כבד פה וכבד לשון, לא נסתלק ממנו לעולם, והיה זה בסיבת חרון אף השי"ת עליו, וכל מקום שכתוב בהקב"ה חרון אף עושה רושם, וגם כאן עשה בו רושם לעולם. [ומה שהביא שכן דרשו רז"ל – נעלם מאתנו מקור הדברים].

גם הראב"ע ז"ל בפירושו לשמות (ד' י') כתב: "גם מאז דברך, מעת דברך כמו ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך. כי לא סר כובד לשונו רק נשאר כאשר היה. והאומר ששכח לשון מצרים איננו נכון כי הוא אומר ב' דברים כבד פה וכבד לשון. ועוד נלמוד מתשובת השם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם שאינו מדבר על לשון מצרים רק ככה נולד שהיה כבד פה שלא היה יכול להוציא אותיות השפה וכל אותיות הלשון. רק קצתם היה מוציאם בכובד וזה הוא טעם ואנכי אהיה עם פיך והוריתך, אמר שיורינו אשר ידבר מלות שאין שם מאותיות הכבדות על פיו".

הרי שגם הוא ז"ל סובר שנשאר כובד הפה דמשה, והשי"ת אמר לו שיורינו אשר ידבר מלות שאין שם מאותיות הכבדות על פיו ודוק.

וחד מן קמאי הוא רבי יעקב אנטולי ז"ל בספרו מלמד התלמידים (פרשת וארא דמ"ט ע"ב) כתב: "ואף על פי שהשי"ת עושה נפלאות רבות וגדולות על ידו, לא היה רצונו להסיר ממנו כבדות הפה והלשון על דרך פלא, כי היה רצון השי"ת לפי יתרון מעלת משה רבינו על שאר השלימים מבני האדם לחסרהו מעט מאלהים, כדי להכיר אנושותו ולהזכיר ענותו, וזה רצה השי"ת באמרו מי שם פה לאדם או מי ישים אלם כלומר מרצוני הוא זה שתהיה כבד פה".

ומתבאר שגם הוא ז"ל סובר דלא נסתלק ממשה רבינו ענין כבדות פיו ולשונו, ומהטעם שזכר כדי שיהיה ניכר אנושותו וכו'.

וכבר מפורסמים דברות קדשו של רבינו גסים גירונדי ז"ל בספרו דרשות הר"ן (הדווש השלישי) שהאריך בענין זה מדוע משה רבינו בחיר היצירה האנושית והשלם שבשלמים היה כבד פה וכבד לשון, ולחיבת הקודש אעתיק דבריו בהרחבה.

וכה כתב שם: "אמנם יש לעיין כאן שאלה, איך היה שלא השלים השי"ת למשה רבינו שלימות גמורה עד שלא יצטרך לשליחותו שתוף [אחר שילך עמו] כלל. כי אין ספק שענין משה ומדרגתו היה למעלה מן הטבע, ושהשלימו השי"ת בענין נסיי במה שאין בכח האדם ויכלתו להשיג, כאמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו'. ובזה הפסוק הודיענו שנבואת משה ומדרגתו הוא דבר למעלה מן הטבע, איננו אפשרי ששיגנו האדם כפי המנהג הטבעי וכו'.

וענין הפסוק הוא, להודיע כי ענין משה היה מן כת הנסים והנפלאות ויצא מגדר הענינים הטבעיים. הודיענו השי"ת שמה שהשיג משה רבינו מזה הוא למעלה מן האפשרות בדרך הפלא, ושזה הפלא לא יעשה לאדם אחר בעולם כמו שנעשה למשה רבינו, אם כן נדע בזה שכל מי שיחלוק עליו הוא מכזב, כי משה הגיע למדרגה שלא יגיע אדם אליה לעולם.

ויש לתמוה אחר שהשלימו השי"ת למשה במה שהשלימו שהוא למעלה מן הטבע האנושי, איך רצה השי"ת שיחסר לו דבר מהשלמות שהם בטבע האנושי להשיג בשלמות הרבה, ואם תשיב ותאמר כי אין מתנאי מעלת הנביא רק שישלם במעלות שכליות, לא שישלם בכל מעלות אחרות התלויות בכחות גופניות. אין הדבר כן, שהרי אמרו בנדרים (ל"ח א') אמר רבי יונתן אין הנבואה שורה אלא על חכם, גבור, ועשיר, ועניו, וכלן במשה. והרי גבור ועשיר אינן מעלות שכליות, ולא מעלות מדותיות ועם כל

זה הם מתנאי הנביא, ועיקר הענין כי הנביא ראוי שיהיה שלם בכל השלמיות שהם ענין נכבד בעיני ההמון למעלת הכלל כי הוא שלוח אליהם, ולמען יהיו דבריו נשמעים.

ואם כן איך יתכן שתחסר למשה רבינו ע"ה מעלת [שלימות] הדבור. והנה אין ספק שאחרי המעלות השכליות ומעלות המדות, אין שום מעלה שתהיה יותר ראויה לנביא מזאת, להיותו צריך לדבר תמיד בפני עמים רבים. עד שהיותו נקרא נביא [נגזר] מצד דבורו תמיד, כי שם נביא מלשון לי ניב שפתים. וראינו עוד שמרע"ה נפלא מזה איך היה שאחרי שנבחר לנביא לא הוסר כובד פיו ולשונו. והוא אמרו: לא איש דברים אנכי וגו'. [ואין ספק כי אומרו: מאז דברך אל עבדך] הוא כמתמיה על זה, איך הוא שאחרי דברך אל עבדך לא הוסר כובד פיו. ולא השיבו השי"ת בזה רק מי שם פה לאדם. ולפי הנראה אין התשובה על ענין התימה כלל.

וראינו עוד לרבותינו ז"ל מרחיקים עוד שיהיה לו למשה מום גופני כלל, אמרו בסוטה (י"ב ב') והנה נער בוכה, ותחמול עליו, ותאמר מילדי העברים זה, קרי ליה ילד וקרי ליה נער, אלא הוא ילד וקולו כנער, אמר ליה רבי נחמיה אם כן עשיתו למשה בעל מום. ואחרי אשר תמהו על זה איך לא תמהו על המבואר בכתוב היותו כבד פה וכבד לשון. [א"ה יח"ס: ועיין גם בכורות (מ"ד ב') ודוק].

והתשובה על זה, כי מהיות התורה וקבולה דבר היותר גדול שאפשר שיהיה במין האנושי, ראוי לעם שיקבלוה שינתנו הוראות חזקות שהתורה ההיא אמתית, ושיוסר כל ספק מאותן ההוראות ומן הענין כלו בכללו שאינו בא כי אם בכח אלהי. ועל [ענין] זה נמשך יציאת מצרים כולו.

והוא שרצה השי"ת שיתחדשו האותות בגאולה ההיא שהוא בלי ספק התחלת התורה, למען ידעו כלל ישראל, כי הנמנעות בחק הטבע אינם נמנעות בחק השי"ת כי זאת הפנה, היא היותר הגדולה בדת, ומי שיכפור אותה יכפור את הדת בכללה ויבטל גמול ועונש לגמרי. ובהיות זה קוטב התורה אשר עליו תסוב הגאולה שהיא הקדמה לתורה. רצה השי"ת שיתפרסם זה הדעת בארץ מצרים לפי שהיא ארץ חרטומים ומכשפים ומה שיבחן שם שהוא דבר נמנע בחוק הטבע, וכי לא תספיק בו חכמת הכישוף אשר הוא סעיף מסעיפי החכמה הטבעית, ראוי שיאמר שהוא נעשה בכח אלהי בלי ספק, ושהנמנע בחוק הטבע אינו נמנע בחוק הבורא ב"ה, ואלו נתחדשו האותות והמופתים ההם בארץ נעדרת החכמה, היה נשאר ספק בפנה הזאת עדיין, כי אולי יחשבו אנשים שכל האותות ההם נתחדשו בחכמת הכישוף ושהם כלם אפשריים בחוק הטבע.

ולזאת הסבה נשלם משה בכל שלמות נביא להאמין שענינו בכח אלהי והוסר ממנו בהשגחה גמורה הדבור הצח, למען לא יחשב שהיות כלל בני ישראל וגדוליהם נמשכים אחריו, יהיה להמשכם אחר צחות דבריו. כמו שידוע שיאמר על מי שהוא צח הדבור שימשיך לב ההמון אחריו, ושהשקר ממנו יחשב אמת. וזה הדבר כלו בהפך במי שהוא כבד פה, כי גם האמת ממנו לא יקובל כי אם בחוזק הגלותו. ולזאת הסבה היה כבד פה וכבד לשון בהשגחה גמורה, לא שיהיה דבר נופל במקרה. והוא מה שהשיבו השם ית' למשה על מה שהתמיה ואמר לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי. ואמ' מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח הלא אנכי ה', והיתה התשובה מספקת לשאלתו של משה" עד כאן נפלאות דברות הר"ן ז"ל, וחזר וכפל הדברים שם (בדרוש החמישי) עיין שם.

וגם מדברי הר"ן ז"ל מתבאר שאכן נשאר משה רבינו כבד פה וכבד לשון ומטעם שכתב שלא יחשבו ושלא יאמרו שבצחות לשונו וחלקת דבריו לקח את ישראל. איברא שיש להעיר שהרי רבותינו ז"ל אינם סוברים כן, ובכמה מקומות מבואר שנסתלק ממה רבינו ענין כבודות הפה והלשון, ואביא אשר מצאתי בס"ד. מדרש דברים רבה (פ"א ס"א): "ריש לקיש אמר מה לנו ללמוד ממקום אחר נלמוד ממקומו, הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו לא איש דברים אנכי, כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים מנין ממה שקרינו בענין אלה הדברים אשר דבר משה".

ושם במדרש דברים רבה מכתב יד (פ"א ס"ז דף ה'): "אלה הדברים [אשר דבר משה], אתמול היה [משה] אומר לא איש דברים אנכי, אמר רבי אלעזר אתמול היה פסילוס, ועכשיו הוא אומר אלה הדברים, אמר שלמה מרפא לשון עץ חיים אמר רב אחא אם לשונך חוכך, אשון אותו בדברי תורה והוא מתרפא, צא ולמד ממה שהיה פסילוס, ובשביל שנתעסק בתורה נתרפא לשונו, אתמול לא איש דברים אנכי, עכשיו (והוא) הוא אומר אלה הדברים, הוי מרפא לשון עץ חיים", עד כאן דברי המדרש.

ובמדרש תנחומא (שם פרשת דברים ס"ב): "אלה הדברים אשר דבר משה, אמרו ישראל אתמול אמרת לא איש דברים אנכי, ועכשיו אתה מדבר כל כך. אמר רבי יצחק אם אתה חייך, [פירש כבד פה, עץ יוסף], שנה את התורה והתרפא, משה כבר למד את כל התורה וכו', וזהו שאמר הכתוב אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם". ובספר הזהר הקדוש ח"ב (דכ"ה ע"ב): "משה הוה בקול בלא מלה, בגין דהוה בגלותא, וכל זמנא דבור הוה בגלותא משה אזיל קלא בלא דבור. והכי אזיל

עד דקריבו לטורא דסיני ואיתייהבת אורייתא וכו', כיון דנפק מן גלותא ואתחברו קול
ודבור כחדא בשלימו בטורא דסיני אשתלים משה ואיתסי".

ובהנהות גיצוצי זהר לזהר שם ציין לעיין בספר אגרא דפרקא (אות קס"ו) שכתב
דמבואר כאן שמשה היה כבוד פה רק עד מתן תורה ע"ש, ועיין במדרש
תנחומא (פרשת יתרו ס"ח) שכל העומדים על הר סיני נתרפאו, ומכל שכן מבחר
היצורים עכ"ל.

והנה מה שהביא קל וחומר מהתנחומא, נכון ויפה אמר, אבל תימה שלא זכר שרז"ל
במדרשים דלעיל אמרו כן להדיא, ואין צריכין אנחנו למידת קל וחומר.

וזכינו בשנת תשד"ם להדפסה חדשה מספר היקר פירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם
על התורה וראיתי לו שם (שמות ז' א' דף י"ג) שכתב: "ודעת רוב החכמים ז"ל
וזולתם מן הראשונים שמשה ע"ה נסתלק ממנו מעצור לשונו, ורב סעדיה גאון ז"ל
סבר כי זה היה ממצרים ואילך, והראה מדיבורו כמה דיבורים בלי תרגומו של אהרן
הכהן, ואמר רב סעדיה כי זה מכלל האותות והמופתים שנראית בהם גדולתו של משה
בעיני פרעה והמצריים וישראל, ואבי אבא [רבי מיימון ז"ל] ביאר בפירושו שקצת
חכמים ז"ל העלו מצחות לשונו שנתפרסם בה שנסתלק ממשה ע"ה כובד לשונו בעת
יציאתם ממצרים, וקצתם סברו כי זה היה בשעת ממעמד הר סיני, והרב ׳ן עזרא ז"ל
נראה לו ממאמר "והוריתך" וגו', כי כובד הלשון היה בו תמיד ואהרן היה מתרונגמו
בכל מאמר במקום שכתוב כן בפירוש ובמקום שקיצר מלהזכיר כן".

וכאן מצאנו בדבריו חדשות, שדעת קצת חכמים שנשאר משה כבוד פה ולשון לעולם,
ורוב החכמים חולקים וסוברים שנסתלק ממשה ענין כבוד פה ולשון, אלא
שנחלקו מאיזה זמן, יש אומרים שהיה זה מיציאת מצרים ואילך, ויש אומרים ממזמן
מתן תורה, והיינו כדברות חז"ל במדרשים וכו"ל.

ונעלם ממני מדוע כל אותם הרבה מאד מרבוחינו הראשונים ז"ל הנזכרים דלעיל אין
גם אחד שיזכיר משנת חז"ל בזה והוא תימה.

ואולי רבי אברהם המיימוני ז"ל במה שכתב: "ודעת רוב החכמים ז"ל, וזולתם מן
הראשונים, שמשה ע"ה נסתלק ממנו מעצור לשונו", וכו', לחכמי המדרש
שהבאנו התכון באומרו וזולתם מן הראשונים, ודוק.

שוב מצאתי לו לרבינו אברהם המיימוני ז"ל שם (שמות ד' י"ד דף ה') שכתב: "ויחר אף
ה', כבר ידוע שכל חרון אף שנאמר ביחס להשי"ת לשון מושאל הוא וכו', ותהיה
ההשאלה זו ביטוי על קנס דומה לעונש, ונמסר בזה מאבא מארי [הרמב"ם ז"ל] שהוא
שאחרי כן תמיד כבוד לשונו שהובטח בשחרורו אלמלא עונש זה, שהרי במצרים אחר

השליחות אמר ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, וחכמים ז"ל אמרו כי זה הוא טעם מאמרו שהרי ביארו שבמעמד הר סיני הוא שנסתלק כובד לשונו ע"ה".

הרי שכאן רבי אברהם המיימוני ז"ל כבר זכר דברות חז"ל, ובודאי למה שהבאנו לעיל התכוין ודוק. [ויש עוד להתיישב בלשונו וצ"ב].

ובספר אור החיים שמות (ד' א') כתב: "מה שאמר ולא ישמעו בקולי, כאן רמז [משה] עוד טענה הנשמעת, כי הוא כבד פה, וכמו שגילה אחר כך בפירוש כי כבד פה, ^{אוצר החכמה} ודבר זה הוא אחד מתנאי המתנבא אפילו באקראי שיהיה שלם בגופו, (עיין רמב"ם הלכות יסודי התורה רפ"ז) וזה אחד מחסרוני הגוף, ולזה אמר ולא ישמעו לסיבת קול כי כבד פה וכבד לשון הוא" עכל"ק. [ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן מ"ו) עיין שם]. ¹²³⁴⁵⁶⁷ **וראיתי** לגאון אדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספר דברי תורה ח"ב (ס"ס נ"ד) שכתב: "ולכאורה יפלא, דמכל מקום קשיא, איך יכול היה באמת נביא עם מום הזה, אך יש לומר שזאת באמת תשובת הקב"ה ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך, ולא תהיה עוד כבד פה ולא יהיה עוד כבעל מום וצ"ע".

ותמוה, חדא שלא זכר שר דברות חז"ל שעד מתן תורה לא סר ענין כובד הפה ממשה וכנ"ל, ואפילו לשיטות רבותינו המפרשים היינו דוקא מזמן יציאת מצרים ולא לפני וכנ"ל וצ"ע.

ועוד תמוה דהרי בשאלה זו הרגישו כל רבותינו הראשונים ז"ל איך היה משה מתנבא על אף היותו כבד פה, ותירוצים רבים נאמרו בה כנ"ל מדברי רבינו בחיי, והר"ן, והרב בעל מלמד התלמידים ועוד.

ואביא כאן עוד מדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שמות (ד' י'): "נראה בעיני שלא רצה [השי"ת] להסיר ממנו [ממשה] כובד הפה, בעבור שהיה בו ממצעה הנס שספרו רבותינו (בשמות רבה פ"א סכ"ו) שאירע לו עם פרעה.

והנכון בעיני שאמר ה' למשה מי שם פה לאדם או מי ישום אלם הלא אנכי ה', עושה כל, ובידי לרפאות אותך, ועתה כיון שלא תרצה ברפואתך ולא התפללת לפני על זה, לך אל אשר אני מצוה לך, ואנכי אהיה עם פיך ואצליח שליחותי, גם אפשר שיהיה רמז מ"ו יחר אף ה' במשה" שלא רצה לרפאותו ושלחו על כרחו" עכ"ל.

הרי שגם רבינו הרמב"ן ז"ל הרגיש בשאלה זו ותירץ אותה בכמה אופנים, או כדי שיהיה זכר לנס דמשה עם הגחלת, או כיון שמשה עצמו לא התפלל על זה, או משום קפידת ה' דוחר אף ה', והשווה לדברי רבינו בחיי ז"ל דלעיל, ויותר אין להאריך.